

BİR POLİTİKA SORUNU OLARAK YOKSULLUK VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ¹
Ayşe Buğra
Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu

İane... iyilik düşüncesinden, dini ya da ahlaki bir borçtan, ya da örf ve adetten kaynaklanan karşılıksız yardım anlamına gelirken, hak, devletle birey arasındaki güven ilişkisine karşılık gelmektedir. Bir başka deyişle, iane 'veren el'ken, hak, kimse 'alan el' olmasın diye devletin varolmasıdır."

Bülent Küçükaslan, Engelliler.biz Platformu yöneticisi

Bir süredir CHP yönetimi sosyal politika alanında eskiye göre daha duyarlı bir yaklaşım içinde olacağına dair bazı ipuçları vermeye başladı. Bu yazı söz konusu ipuçlarını Türkiye'nin gerçekleri ve başka ülkelerde gözlemlenen eğilimler ışığında değerlendirmeyi amaçlıyor.

Bu bağlamda yapılabilecek ilk gözlem, yoksulluğun bir *sosyal politika sorunu* olarak ana muhalefet partisi gündeminde önemli bir yere gelmiş olması. Burada "bir sosyal politika sorunu olarak" ifadesinin önemle altını çizmek istiyorum, zira bütün siyasi aktörler gibi CHP'nin söyleminde de yoksulluk ve yoksullukla mücadeleye her zaman belirli yer verildiği söylenebilir. Ama eskiden hemen hemen bütünüyle "çarpık gelişme"nin ve işsizliğin sorunsallaştırılmasıyla gündeme gelen yoksulluğun, bugün hak temelli bir sosyal politika anlayışı bağlamında tartışılmaya başladığını görüyoruz.¹ Bugün CHP, hastalık, yaşlılık, engellilik, işsizlikle birlikte gelir yoksulluğunu da içeren bütün *sosyal risk* durumlarında, toplumun fertlerine destek sağlamayı amaçlayan bir Sosyal Güvenlik Sistemi oluşturmayı vaadediyor.² Bu vaat, hak söyleminin sigortalı çalışanların haklarından öteye geçip vatandaşlık haklarını kapsayan bir alana yayıldığını gösterdiği ölçüde önemli.

Yoksullukla mücadele bağlamında öngörülen "Aile Sigortası Kurumu", CHP'nin sosyal yardım politikasının merkezinde yer alıyor. Bu kurum

¹ Bu yazının kısaltılmış hali *Görüş Dergisi* Şubat 2011 sayısında yayınlanmıştır.

vasıtasıyla, ilk aşamada ihtiyaç sahibi kadın ve çocuklardan oluşan aileler, yalnız emekli ve yaşlılar, korumasız kesimler ve engelliler sigorta kapsamına alınarak kendilerine asgari gelir güvencesi sağlamak hedefleniyor. Uzun vadede amaç, bütün vatandaşların sigorta kapsamına alınarak asgari gelir güvencesine kavuşturulması. Öngörülen “yaşam destek ödeneği”nin hane bazında yapılacağı ve hanehalkından bir kişi kayıtlı istihdam olanağı buluncaya kadar her ay, kadının konumunu güçlendirmek amacıyla “ailenin kadınının” banka hesabına yatırılacağı belirtiliyor.³ Uygulamanın büyük kentlerden başlanması ve on yıl içinde bütün köy ve beldeleri kapsamı amaçlanıyor. “Vatandaşlık Hakkı Ödemesi” ise, Aile Sigortası uygulaması kırsal kesime yaygınlaştırılıncaya kadar, kırsal kesimdeki yoksul ailelere yapılacak bir nakit transferini içeriyor.⁴

Söz konusu politikanın uygulanması bağlamında bir “yoksulluk envanteri” çıkarılması düşünülüyor. Bu envanterin çıkarılması ve programdan yaralanacak kesimlerin tespit edilmesinde sosyal hizmet uzmanlarının rolü önemle vurgulanıyor. CHP’nin yeni yaklaşımında sosyal hizmet konusuna başka açılardan da değiniliyor ve mahallelerde hem sosyal yardımlarla uğraşan hem de, “Aile Danışma Birimleri” yoluyla farklı sosyal hizmetler sağlayan “Dayanışma Evleri” kurulacağı belirtiliyor.⁵ Bu şekilde iki tür işlev görmeleri öngörülen Dayanışma Evleri’nin, ulusal düzeyde belirlenen sosyal yardım politikasının yereldeki uygulamasının kurumsal ayağını oluşturacakları anlaşılıyor.

Yoksullukla mücadele konusunun bu tür politika önerileri doğrultusunda CHP söyleminde önemli bir yer tutmaya başlamasının, kamuoyunda olumlu bir gelişme olarak genel kabul gördüğünü söylemek mümkün değil. Kılıçdaroğlu’nun bu konuda verdiği demeçlere, yoksulluk sorununu çok da önemli bulmayanlardan yaklaşımın ekonomik açıdan gerçekçi olmadığını savunanlara kadar uzanan çeşitli kesimlerden olumsuz tepkiler geldiğini

biliyoruz⁶. Doğal olarak, önerilen politikanın teknik ayrıntılarına girerek yapılan bir tartışma içinde eleştirilecek noktalar olabilir. Ama sosyal yardım politikasının merkezi unsuru olarak önerilen ve düzenli nakit transferlerine dayanan bir gelir desteği uygulamasının, ana hatlarıyla, Türkiye'deki sorunlara, dünyadaki uygulamalarla uyumlu ve ekonomik etkinlik açısından olumlu bir yaklaşım oluşturduğu söylenebilir.

Yoksulluk ölçümleri ve yoksullukla mücadele yöntemleri

Türkiye İstatistik Kurumu'nun Ocak 2011'de yayınladığı 2009 yoksulluk verilerine göre, kurumun dört kişilik bir aile için ayda 825 TL olarak saptadığı yoksulluk sınırı altında yaşayanların nüfusa oranı yüzde 18,08. 2008'de yüzde 17,11 olan yoksulluk oranında aşağı yukarı bir puanlık bir artış görüyoruz.⁷

OECD ve EUROSTAT (Avrupa İstatistik Kurumu) gibi kuruluşlar, yoksulluğu insanların topluma eşit koşullarda katılmalarını engelleyen bir sosyal dışlanma sorunu olarak tanımlayan bir yaklaşım doğrultusunda, mutlak yoksulluk yerine göreceli yoksulluk ölçümlerine rağbet ediyorlar. Dolayısıyla, her ülkenin kendi ortanca gelirinin belirli bir oranının, mesela yüzde 50'sinin altında bir gelirle yaşayanların nüfus içindeki büyüklüğüne bakılarak yoksulluk ölçümleri yapılıyor. Bu yaklaşım, ülkeler arasında karşılaştırma yapabilmek açısından da, ulusal yoksulluk eşiklerinin farklı biçimlerde tanımlanmasından kaynaklanan sorunları aşan daha objektif bir kıstas getirmiş oluyor.

OECD istatistiklerinde ortanca gelirin yüzde 50'sini baz alan bir yaklaşımla ölçülen yoksulluk oranlarına baktığımız zaman, Türkiye'de bu oranın 1990ların ortalarında yüzde 16,2; 2000lerin ortalarında ise yüzde 17,5 olduğu görülüyor. İlk dönem için verilmemiş olan OECD ortalaması, 2000lerin ortasında yüzde 10,6. Bu dönemde, OECD ülkeleri arasında yoksulluk oranının Türkiye'den

daha yüksek olduğu tek lke Meksika (yüzde 18,4). Ama Türkiye'deki artışın aksine, Meksika'da bu oranın 1990lardaki yüzde 21,7 seviyesinin altına düşmüş olduğunu grebiliyoruz⁸.

İster TİİK ister OECD verileri kullanılsın, genel olarak gördüğümüz şey Türkiye'de yoksulluğın toplumun marjinal bir kesimini değil, milyonlarca insanı etkileyen çok önemli bir sorun olduğu. Ama yoksulluk sadece Türkiye'nin sorunu değil. Avrupa Birliği lkeleri dahil pek çok ülkede bu sorunla ilgili sosyal politika önlemleri alınıyor ve çözüm arayışları sürdürülüyor. Bu bağlamda, bütün Avrupa lkelerinde CHP'de tartışılmaya başlayan modele benzeyen asgari gelir desteği politikaları uygulanıyor. Bulgaristan, Yunanistan ve İtalya'da gördüğümüz daha yerel nitelikli, çok parçalı ve daha dar bir kesimi kapsayan modellerden, gelişmiş refah devleti kurumlarına sahip Kuzey ve Orta Avrupa lkeleriyle Portekiz ve ek Cumhuriyeti gibi ülkelerde görülen ulusal ölçekli, basit ve kapsayıcı modellere uzanan bir spektrumda, her AB lkesi geliri belirli bir düzeyin altındaki insanlara nakit gelir desteği sağlamaya yönelik bir politika geliştirmiş durumda.⁹

Doğrudan ve düzenli nakit transferler yoluyla yoksullukla mücadele programları, sadece Avrupa'da uygulanan programlar değil. Pek ok Latin Amerika, Asya, hatta Afrika ülkesinde, bazen çocukların okula gönderilmesi gibi belirli koşullara bağlı olarak, bu tür gelir desteği politikaları uygulanmaya ve olumlu sonuçlar vermeye başlamış durumda. Bu alanda, Manchester niversitesi'ne bağlı *Brooks Poverty Institute* ve uluslararası *Chronic Poverty* araştırma merkezinin yürüttüğü geniş kapsamlı bir güncel değerlendirmeye göre, düzenli nakit transferleri maliyeti karşılanabilir programlar. Hedef kitleyi oluşturan yoksullar, sağlanan desteği akıllıca kullanabiliyor, kendilerine verilen desteği ziyan etmiyorlar. Programlar kısa dönemde yoksulluğın en kabul edilemez tezahürlerini ortadan kaldırırken, uzun dönemde de, yoksulların kendilerini sefaletten kurtarmak için desteğin olmadığı durumda

geliştiremeyecekleri stratejiler geliştirmelerine imkan veriyorlar. Yani, araştırmacıların ifadesiyle “sadakadan haklara geçiş”, maliyetler ve etkinlik açısından gayet olumlu sonuçlar veren bir adım oluşturuyor.¹⁰ Bu tür programların başarısıyla ilgili gözlemler, uluslararası medyaya da yansımış durumda.¹¹

Elimizde veri bulunduğu ölçüde, sosyal politikanın yoksulluk oranını nasıl etkilediğiyle ilgili bir fikir edinebiliyoruz. Mesela, OECD genelinde 2000lerin ortalarında yüzde 10,6 olduğunu belirttiğimiz ortalama yoksulluk oranının, vergi ve transferler öncesinde yüzde 26,4 olduğunu görüyoruz. Yani uygulanan politikalar, piyasanın müdahaleden arınmış işlediği durumda ortaya çıkan yoksulluk oranında neredeyse 16 puanlık bir düşüş saėlayabiliyorlar¹². Maalesef Türkiye, OECD istatistiklerinde 2000li yılların ortaları için vergi ve transferler öncesi yoksulluk durumuyla ilgili bilgi bulamadığımız tek OECD ülkesi.¹³ Bu tür veri eksikliklerinin, Türkiye’de yoksulluğun bir sosyal politika sorunu olarak ciddiye alınmamasıyla ilgili olup olmadığını bilemiyorum. Ama tarihsel olarak, Türkiye’de yoksulluğa bakışın piyasayla hayırseverlik arasına sıkışmış ve bir sosyal politika perspektifine yerleştirilememiş olduğunu söylemek mümkün.

Türkiye’de yoksulluğa yaklaşımlar

Sözünü ettiğim sıkışma, bir yanıyla, yoksulluğun ekonomik büyüme ve istihdam artışıyla çözülebilecek bir soruna indirgenmesine bağlı olarak ortaya çıkıyor. Bu indirgeme, büyümeyle istihdam arasındaki ilişkinin çeşitli yapısal unsurlardan etkilenerek eskisinden farklı bir biçim aldığıyla ilgili pek çok saptamanın ışığında özellikle sorunlu bir hal alıyor. Türkiye’de on yıllık bir hızlı büyüme döneminde işsizliğin yüzde 10’un altına inmemiş olması, son krizden sonraki düzelmeye rağmen işsizliğin ciddi bir sorun olmaya devam etmesi, kuşkusuz söz konusu yapısal sorunların üzerine ciddiyetle eğilmeyi gerektiriyor.¹⁴ Ayrıca, bir

iş bulup çalışmak da insanın yoksulluktan kurtulması için yeterli değil. Türkiye’de “çalışan yoksul” (*working poor*) olgusu çok önemli. Çalışanlar arasında ülkenin ortanca gelirinin yüzde 60’ının altında gelire sahip nüfus dikkate alınarak hesaplanan yoksulluk oranı, Türkiye’de yüzde 20’ye yakın ve bu oran, yüzde 8 civarında olduğu tespit edilen AB ortalamasının da, tek tek bütün AB ülkelerinde görülen oranların da çok üstünde .¹⁵

Büyüme, istihdam ve yoksulluk arasındaki ilişkinin niteliği, orta vadede çalışma hayatını düzenleyen kurallar vasıtasıyla sadece istihdam değil, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün kullandığı kavram doğrultusunda “düzgün iş” veya “insana yakışır iş” (*decent work*) yaratmayı, uzun vadede de istihdamın büyüme esnekliğini değiştirmeye çalışmayı gerektiriyor. Ama yoksullukla mücadele, bütün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye’de de, sosyal politika önlemlerini ciddiye almayı, yani oturup büyümenin ve istihdam artışının sorunu çözmesini beklememeyi gerektiriyor.

Bunun yanı sıra, Türkiye’de aşırı yoksulluk durumlarıyla başetme konusunda bireysel olarak veya sivil inisiyatifler kanalıyla yürütülen gönüllü yardım faaliyetlerine fazlaca yaslanma eğiliminin sakıncalarını da sorunsallaştırmak gerekiyor. Bu eğilimin Osmanlı döneminden gelip Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren bugüne kadar etkisini sürdürdüğünü görüyoruz. 1980 sonrasında Türkiye’de dışa açık ve piyasa dinamiklerine dayalı bir ekonomik modelin benimsenmesi ve artan şehirleşmeyle birlikte yoksulluk da nitelik değiştirerek daha görünür bir hale geldi. 1986 yılında kurulduğunda “fakir fukara fonu” olarak tanınan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu’nun ortaya çıkışı bu gelişmelerin bir sonucuydu. Ama Fon’un kuruluş gerekçesinde sosyal politikadan değil, “Bin yıldır Anadolu’da yaşayan İslam Türk medeniyetinin en köklü ve kalıcı kurulumu yardımlaşma ve dayanışmanın en güzel örneği olan

Vakıflar”dan ve bu örneğin “hamiyetperver ve fedakar vatandaşlarımızın da desteğiyle” hayata döndürülmesi amacıyla söz ediliyordu.¹⁶

Zaman içinde kuruluşun faaliyetleri ve kullandığı kaynaklar genişledi, 2004 yılında da Fon bir genel müdürlüğe (SYDGM) dönüştürüldü. Bu gelişmeler içinde değişmeyen şey, yoksul yardımlarının hak temelli bir anlayışla yürütülmeşi, sadaka mantığının alana hakim olmaya devam ediydi. Aynı yardım uygulamalarının sürmesi, yardımların düzensiz ve keyfi niteliği, sosyal hizmet uzmanları yerine profesyonel olmayan şahıslar tarafından uygulanan fevkalade onur kırıcı ihtiyaç tespit yöntemleri, yardım alanların kendilerini hak sahibi vatandaş olarak görmelerini imkansız kılan bir ortam oluşturmaya devam ettiler. Bu, devlet-vatandaş ilişkisi temelinde değil, sadaka alanın verene duyduğu minnetkarlık temelinde biçimlenen bir ortamdı. Bunun siyaset alanına yansımaları, özellikle son yerel seçim arifesinde miktarları epeyce artan ve halka dayanıklı tüketim malları dağıtılmasına kadar uzanan yardım uygulamalarıyla ilgili tartışmalarda görüldü.

Bugün Türkiye’de sosyal yardımlara ayrılan kaynaklar, toplam sosyal güvenlik harcamaları arasında çok küçük bir yer tutuyor. Ama çok cüzi miktarda ufak tefek aynı ve nakdi yardımdan çok sayıda insan yararlanıyor. SYDGM’nin yanı sıra, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve belediyeler de aynı ve nakdi yardım faaliyetlerinde bulunuyorlar. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun yaşlıların, engellilerin ve korunmaya muhtaç çocukların ailede bakımı için bazı transferler yapıyor.¹⁷ Bunun yanı sıra, hemen hemen hiç bir denetime tabii olmayan yüzlerce ulusal ve yerel STK, hayırseverlik faaliyetlerinde bulunuyorlar. Ama bütün bu yardım mekanizmaları içinde, **bakım hizmetleri dışında**, sadece yoksullukla mücadele bağlamında yapılan düzenli gelir desteği olarak dünyada görülen iyi örneklerle kısmen uyumlu iki sosyal yardım mekanizması olduğunu söyleyebiliriz.

Bunlardan biri, 1976'da yürürlüğe girmiş olan 2022 sayılı kanunla yoksul ve kimsesiz 65 yaş üstü kimselerle engellilere yapılan yardımlar. Düzgün bir sosyal emeklilik programı olarak gelişme potansiyeli olan bu programın bugün özellikle yaşlı ödeneği fevkalade düşük (asgari geçim indirimiyle birlikte aylık 100 TL kadar). Diğeri ise, 2001 krizinden sonra bir Dünya Bankası projesi olarak gündeme gelmiş olan, ama bugün SYDGM'nin kendi fonlarıyla finanse edilen Şartlı Nakit Desteği (ŞNT) programı. Bu, başka ülkelerde de görüldüğü gibi, çocuklu ailelere, çocukların sağlık kontrollerinin yapılması ve okula gönderilmesi koşuluyla verilen bir destek. Türkiye'de bu programın kapsamı çok dar, miktarı çok düşük ve giderek ödemelerde düzensizliklerin yaygınlaştığı göze çarpıyor.¹⁸ Şu anda program SYDGM bünyesinde yapılan yardımların aşağı yukarı yüzde 20'sini oluşturuyor.¹⁹

CHP'nin Aile Sigortası Kurumu çerçevesinde önerdiği politikanın, 2002 sayılı kanun çerçevesindeki yaşlılık ödeneğinin ve ŞNT'nin yerini alacağını ve hak temelli yardım anlayışıyla bağdaşmayan diğer ayni ve nakdi yardımların zaman içinde ortadan kalkmasına vesile olacağını düşünebiliriz. Ayni yardımların aşağılayıcı niteliklerinin yanı sıra, satın alma, taşıma, depolama ve dağıtma masraflarının yüksekliği ve içerdikleri yolsuzluk potansiyelinin genişliği düşünüldüğünde, bunların ortadan kalkmasının, hem insani ve siyasi açılardan, hem de etkinlik açısından istenilirliği kolayca görülebilir. Nakit transferlerin etkinliği açısından da, çok parçalı, karmaşık ihtiyaç tespiti yöntemleri içeren, yardımı hak etme ölçütlerinin ve yardım alma koşullarının yerine getirilip getirilmediğinin tespiti için mufassal polisiye tedbirler gerektiren yaklaşımların, programın idari maliyetini arttıracığını ve hak ettikleri yardımı ihtiyaç sahiplerine düzgün bir biçimde ulaştırmakta çok başarılı olmayacağını görmek önemli. Bu açıdan, tek parçalı bir asgari gelir desteği politikasının düzgün işlerlik kazandığı bir ortamda, çeşitli ülkelerde başarılı bir biçimde uygulandığı

görülen ama Türkiye’de aynı başarıyı elde edemeyen ŞNT uygulamasının kaldırılması sakıncalı olmayabilir. Nitekim, bu tür ŞNT uygulamalarıyla ilgili değerlendirmelerde, vurgunun çocukların okula gönderilmesi gibi koşulların etkisine değil, ödemelerin düzenliliğine ve hedef kitle açısından güvenilirliğine yapıldığını görebiliyoruz.

Dolayısıyla, tek bir asgari gelir desteği uygulamasıyla belirlenen bir yaklaşımın, prensipte olumlu olduğunu söyleyebiliriz. Ama bu yaklaşım geliştirilirken, karşılaşılabilecek zorlukların da göz ardı edilmemesi gerekiyor. Buradaki temel zorluk maliyet değil. İhtiyaç sahiplerine bugün dört kişilik bir aile için ayda 287 TL olarak belirlenmiş olan açlık sınırı düzeyindeki bir transferin düzenli olarak yapılması bile, yoksullukla mücadelede atılmış çok büyük bir adım olacaktır ve buna kaynak bulunup bulunamayacağı sorusu önceliklerimizi nasıl belirlediğimize göre cevap verilmesi gereken bir sorudur. Temel zorluk, ilk olarak, ihtiyaç sahiplerinin nasıl belirleneceği ve onlara nasıl ulaşılabileceğiyle ilgilidir. Türkiye gibi çalışanların yüzde 40’ından fazlasının kayıt dışı çalıştığı bir ülkede, gelir beyanlarına dayanmanın gücü açıktır. Buna karşılık, hak etmeyenleri yakalamayı hevesle iş edinmiş memurların çabalarının, hem hak sahiplerini aşağılayan ve yıldırın hem de idari masrafları önemli ölçüde arttıran bir etki yapacağı da açıktır.

Bu sorunların ışığında, CHP’nin bir yoksulluk envanteri çıkarmak, ihtiyaç tespiti yapmak ve yerelde yoksul ailelere hizmet götürerek yoksulluğun iç içe geçmiş ekonomik, sosyal ve psikolojik boyutlarını birlikte ele almakta sosyal hizmet uzmanlarının oynaması gereken rolü vurgulaması, önem kazanıyor. Kimin yardımı hak edip kimin hak etmediği konusunda konu komşudan veya mahalle bakkalından bilgi alınarak hareket edilebildiği bugünkü ortamda, profesyonel elemanlarla merkezde ve yerelde hizmet veren kurumların varlığı son derece önemli. Ama Türkiye’de sosyal hizmet uzmanı sayısının ne kadar yetersiz

olduğunu, halen sosyal yardım alanında çalışmamalarına rağmen Toplum Merkezlerindeki uzmanların üzerindeki yükün ne kadar ağır olduğunu, zaman zaman kendilerini ne kadar desteksiz, yalnız ve çaresiz hissettiklerini de gözden kaçırmamak gerekiyor. Ana muhalefet partisi yetkililerinin, Dayanışma Evleriyle ilgili yaklaşım geliştirilirken alanda çalışmış uzmanlarla konuşarak bu sorunların boyutları ve niteliği hakkında bilgi almış olduklarını umuyorum.

İkinci büyük zorluk politik ikna süreçleriyle ilgili. Önce, sosyal yardım alanında kapsamlı bir reform girişiminin ne kadar gerekli olduğunun kamuoyuna anlatılması gerekiyor. Önerilen asgari gelir desteği politikasının başarılı olması için toplumun geniş kesimleri tarafından benimsenmesi lazım. Siyasi açıdan belki daha da önemlisi, ana muhalefet partisinin ne yapmaya çalıştığını yoksul kesime anlatabilmesi. Bugün farklı kurumların verdiği bölük börçük yardımlara ulaşmak için zaman zaman aşağılanmayı veya ahlak dersi dinlemeyi göze alarak koşuşturan yoksullar açısından, hak temelli, düzgün işleyen, güvenilir bir gelir desteğine ulaşmanın olumlu bir gelişme olacağı açık. Ama şunu da unutmamak gerekiyor: Türkiye’de hiçbir dönemde hak temelli bir sosyal yardım politikası uygulanmadı ve bugün büyük ölçüde sadaka anlayışıyla yapılan yardımlar, her şeye rağmen, bazen akşam çocuklara ne yedireceğini bilemez durumda kalan insanların günlük hayatlarında önemli bir yer tutuyor. Dolayısıyla bu insanların, politika değişikliğinin şu anda sahip oldukları imkanları ortadan kaldıracığını düşünmemelerini, hak sahibi vatandaşlar olarak daha güvenilir bir destek mekanizmasına ulaşacaklarına inanmalarını sağlamak gerekiyor. Bu çok muhataplı ikna sürecinde nasıl bir dil tutturulacağı, gerçekten olumlu bir sosyal yardım reformu yapılıp yapılamayacağını da belirleyecek zannediyorum. Ama durum nasıl gelişirse gelişsin, ana muhalefet partisinin hak temelli bir sosyal yardım reformu önerisiyle ortaya çıkmış olmasının iktidar partisini de etkileyebileceği ve mevcut durumda belirli bir düzelmeye yol açabileceği düşünülebilir.

- ¹ CHP Programı, s. 274, Online erişim: <http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/chpprogram.pdf>
Erişim tarihi: 10.01.2011
- ² CHP Programı, s. 278
- ³ Pusula 2009, s.25 Online erişim: http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/Pusula_2009.pdf
Erişim tarihi: 10.01.2011
- ⁴ CHP Programı, s. 276
- ⁵ CHP Yokulluk Raporu 2008, s. 111, Pusula 2009, s.26
- ⁶ Mesela bkz. “Başbakan Erdoğan Meclis’te CHP politikalarını eleştirdi”, *İnternet Haber*, 26.12.2010 (Online erişim: <http://www.internethaber.com/erdogan-kilicdarogluna-yaka-silkti-317096h.htm>; Erişim tarihi: 11.01.2011) “Kılıçdaroğlu, ‘aile maaşı’ önerdi hükümet, ‘sosyal koruma’ getiriyor”, *Hürriyet*, 27.11.2010 (Online erişim: <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/16388957.asp>; Erişim tarihi: 11.01.2011), “Hoca billboard ile kandırdı”, *Akdeniz Bülten*, 03.01.2011 (Online erişim: <http://www.akdenizbulten.com/haber/2150-siyaset-samani-hoca-billboardla-kandirdi.html>; Erişim tarihi: 11.01.2011) “Söyledikleriyle yaptıkları örtüşmüyor”, *Yerel Posta*, 13.01.2011 (Online erişim: http://www.yerelposta.com/20110105/soyledikleriyle_yaptiklari_ortusmuyor.html; Erişim tarihi: 11.01.2011), “Aile Sigorta Kurumu”, Gülay Göktürk, *Bugün*, 02.07.2010 (Online erişim: <http://www.bugun.com.tr/kose-yazisi/107985-aile-sigorta-kurumu-makalesi.aspx>; Erişim tarihi: 11.01.2011)
- ⁷ TÜİK Haber Bülteni Sayı:3, Ocak 2011, Online erişim: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6365>
Erişim tarihi: 10.01.2011
- ⁸ OECD (2010) *Social Protection Statistics: Income Distribution – Poverty*, Social and Welfare Statistics. Online Erişim: http://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=SOCX_AGG; Erişim tarihi: 20.12.2010
- ⁹ H. Frazer, E. Marlier, Minimum Income Schemes Across EU Member States , 2009, s.9 Online erişim: <http://www.ceps.lu/pdf/11/art1464.pdf?CFID=451345&CFTOKEN=25257824&jsessionid=84304d3530c875f0d8e84b234493f7535374> Erişim tarihi: 10.01.2011
- ¹⁰ J. Hanlon, A. Barrientos , D. Hulme, *Just Give Money to the Poor: The Development Revolution from the Global South*, Kumarian Press, 2010.
- ¹¹ Mesela bkz. T. Rosenberg, “To Beat Back Poverty, Pay the poor”, *New York Times*, January 3, 2001. Burada özellikle Brezilya’da uygulanan *Bolsa Familia* ve Meksika’da uygulanan *Oportunidades* adlı şartlı nakit transferi programları ele alınıyor.
- ¹² OECD (2010).
- ¹³ Elimizde OECD’nin kullandığı türden veri olmamasına rağmen, transferlerin yoksullukla mücadelede pek de olumlu bir rol oynamakta olmadıklarına işaret eden bazı veriler var. TÜİK’in *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması* sonuçlarına göre, en düşük yüzde 20’lik gelir grubu içindeki hanelerin gelirleri içinde sosyal transferlerin oranı yüzde 14,3. Bu oran en yüksek yüzde 20’lik gelir grubu için yüzde 15,6. Asıl çarpıcı olan, en düşük yüzde 20’lik gelir grubu toplam sosyal transferlerin yüzde 3,8’ini alırken, en yüksek yüzde 20’lik gelir grubunun toplamın yüzde 43,2’sini alıyor olması. Türkiye İstatistik Kurumu, “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Sonuçları 2006-2007,” *Haber Bülteni Sayı 221*, Aralık 2009
- ¹⁴ Sumru Öz, İstihdamsız Büyüme (Mi?) TÜSİAD-Koç Üniversitesi EAF Politika Notu 10-14. 2010. s. 1. Online erişim: http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn1014.pdf; Erişim tarihi: 10.01.2011
- ¹⁵ Türkiye için TÜİK, AB ülkeleri için EUROSTAT, Online erişim: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_iw01&lang=en Erişim tarihi: 10.01.2011
- ¹⁶ Bkz. A. Buğra, *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, İstanbul: İletişim, 2008, ss. 206-7.
- ¹⁷ Bakım hizmetlerinin bu şekilde aileye havale edilmesi ayrıca eleştiri konusu olabilecek bir şey çünkü ailede bakım hizmetini veren hemen hemen istisnasız her zaman kadınlar oluyor ve bu durum kadınların iş gücüne katılmalarına karşı bir teşvik unsuru olarak ortaya çıkıyor. Kadın istihdamının dünyada en düşük olduğu ülkelerden biri olan Türkiye’de bu konunun üzerinde biraz düşünülmesinde yarar olabilir.
- ¹⁸ Bunu, doğrudan doğruya bu konudaki bir araştırmaya değil, geçtiğimiz yıl Sosyal Politika Forumu bünyesinde yoksulluk ve sosyal dışlanmayla ilgili başka konularda yürütülen iki saha araştırması sırasında yapılan gözlemlere dayanarak yazıyorum. Ş. Özar, B. Yakut-Çakar, V. Yılmaz, A. Orhon ve P. Gümüş, “Eşi Vefat Etmiş Kadınlar İçin Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi”, *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Araştırma Raporu*, 2010; B. Akkan, M. B. Deniz ve M. Ertan, “Romanlar için Bütünlüklü Sosyal Politikalar Geliştirilmesi Projesi”, *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Araştırma Raporu*, 2011 (yayınlanacak).
- ¹⁹ SYDGM (2010) *2009 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: SYDGM